

2010. október 11-én tizedik alkalommal rendezte meg az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR) konferenciáját a József Attila Megyei Könyvtár. *Voit Pál* igazgató megnyitó beszédében rövid történeti összefoglaló után kiemelte, hogy ez alkalommal infrastruktúrájában is méltó hely, a Modern Üzleti Tudományok Főiskolája ad otthont a rendezvénynek. Külön köszöntötte a megyei könyvtár csíkszeredai vendégeit, közöttük *Kopacz Katalint*, a Kájoni János Megyei Könyvtár igazgatóját.

Karvajné Deés Szilvia, a főiskola programvezetője, házigazdaként ismertette *Tízezer kézfogás a jövőért* címmel készülő kampányukat, amelynek célja a fiatalok körében felhívni a figyelmet az ökotudatosságra, a fenntarthatósággal kapcsolatban a fogyasztás, a sport, az életmód, a sikerorientáltság kérdéseire, valamint ezek propagálásának fontosságára.

A konferencia nyitó előadásában *Kenyéri Katalin*, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium vezető főtanácsosa a dokumentumszolgáltatás rendszerének kialakítására tekintett vissza, és számba vette továbbfejlesztésének lehetőségeit.

Az 1997. évi könyvtári törvény a könyvtárakat célszerűen működőképességhez segítette. Középpontba a könyvtárhasználó került, a könyvtárhasználat jogán felépült a nyilvános könyvtárak rendszere. Az 59. § megteremtette a könyvtárközi dokumentumellátás, a központi lelőhely-nyilvántartás

számára a jogi alapot. A szolgáltatási rendszerben minden résztvevő felelőssége lett a kérések teljesítése.

1998-ban a kötelespéldány-szolgáltatás és a gyűjtőkör alapján kialakult a szolgáltató könyvtárak köre (nemzeti, szak-, állami egyetemi, megyei és egyházi könyvtárak), felállt az ODR bizottság. A minisztérium támogatta

a dokumentumvásárlást, a technikai fejlesztést, a postaköltséget, valamint a lelőhely-nyilvántartás fejlesztését. Az ODR szolgáltatási felületének kialakításáért külön köszönet illeti a Debreceni Egyetemi Könyvtárat.

A rendszer jó működését bizonyítja az ODR felületének népszerűsége, a könyvtárosok lelkesedése, a tatabányai konferenciák. A könyvtárközi szolgáltatás „húzó ágazat” lett a könyvtári szolgáltatások terén.

A további fejlődést segítik a meg-

valósult TIOP (informatikai/technikai fejlesztés) és TÁMOP pályázatok (adatbázis-fejlesztés: a MOKKA és az ODR összekapcsolása, ODR szolgáltatási felület, portálok és honlapok fejlesztése).

A minőségfejlesztés terén szolgáltatási előírások, közös értékelési keretrendszerek kialakítását teszi lehetővé az OKM rendelet – 12/2010. (III. 19.) – a Minősített Könyvtár cím és a Könyvtári Minőség Díj adományozásáról.

A szerzői jog által védett dokumentumok elektronikus formában engedély és díjfizetés mellett férhetők hozzá. Ma kihívást jelent a meglévő és helyben is nehezen

hozzáférhető, nem nyomtatott helyismereti dokumentumok, aprónyomtatványok, fényképek, film- és videofelvételek szolgáltatása.

A felhasználók és az IP-címek számának behatárolása miatt nehéz szolgáltatni a világhálón egyre nagyobb számban hozzáférhető digitalizált, adatbázisból elérhető és a kiadók által kínált elektronikus dokumentumokat, de a könyvtár jó partner lehet ebben. Meg kell oldani az archiválás kérdéseit (ne kelljen szkennelni, ha már elérhető). A kérés teljesítésének határidejét minimalizálni kell, az azonnaliságot kell elérni. Kihívás a szolgáltatás folyamatos értékelése és minőségének biztosítása is.

A fejlődés garanciáját az igények növekedése, a könyvtárak fejlődése, a minisztérium támogatása és nem utolsósorban a könyvtárosok elhivatottsága jelenti.

Koltay Klára, a Debreceni Egyetem, Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) főigazgató-helyettese az ODR szolgáltató felületének fejlesztéséről beszélt. Egy 2009. évi felmérés során azt vizsgálták, hogy az ODR-könyvtárak hogyan jellemzik saját szerepüket, hogyan működtetik a könyvtárközi szolgáltatásukat, mik az elvárások. A beérkezett 260 értékelhető kérdőív feldolgozása segített az igények számbavételében és a fejlesztés irányának kialakításában.

A választ adók megfogalmazták, hogy hiányolják a nyugtázást a kérések beérkezéséről, a helyi helyrajzi számok megjelenítését a kérőlapokon, a státuszinformációkat, a cikkek rendszerbe emelését, a helyi katalógusrekordhoz történő közvetlen átlépés lehetőségét.

Szeretnék, ha nem csak az ODR könyvtárakba lehetne kérést küldeni, ezt szolgálhatná a lelőhelybővítés, ill. a KC frissítése. Fontos lenne a besorolási adatok egységesítése, az adatbázist bővíteni kellene a könyvtárak régi állományadataival vagy az analitikusan feltárt dokumentumokkal. Felhívták a figyelmet a folyóirat-állomány adatainak hiányosságaira, a példányadatok aktualitásának, pontosságának biztosítására. Az egyes könyvtárak honlapjainak pl. állományuk feldolgozottságáról is kellene adatot közölniük.

Szükséges lenne a rendszer gyorsítása (böngésző, keresés, szűrés), a keresőfelület fejlesztése (pl. legördülő menük), a több szempontú keresés (pl. ETO-jelzet), az áttekinthetőség javítása.

A felmérés eredményei alapján kidolgozták a tervezett rendszert. Csak néhány ennek elemei közül: olvasói felülettel kiegészített szolgáltatási felület személyre szabott szolgáltatásokhoz; ODR példánytár a MOKKA adatbázis rekordjainak részletes példány- és hozzáférési információival; olvasókat segítő ajánlások és a dokumentum megszerzését szolgáló megjelenítés (pl. borítókép, tartalomjegyzék, könyvtári és kereskedelmi elérhetőségi adatok, adatletöltés referenciaszoftverekbe stb.); folyóirat- és cikkadatbázisok, komplett adathalmaz a kérés elindításához; az adatok pontosságára és frissességére utaló információk.

A kérésmenedzsment akár olvasói, akár könyvtári kérésről van szó, egyrészt központilag nyilvántartja az ODR felületéről indított kérések aktuális státusát és teljesülését, másrészt az egyes könyvtárak számára saját könyvtárközi menedzser-rendszerként szolgálhat. Funkciói: státuskövetés, statisztika, számlázás, értesítések. Azok, akik nem használják a központi rendszert, a státusokat vagy kéréseiket közvetlen szerkesztéssel zárva is bekerülhetnek a statisztikába, illetve a könyvtárközi kölcsönzési rendszerekkel szabványos kommunikáció útján (ISO ILL, OCLC) átadhatják kérésadataikat.

Bánkeszi Katalin, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) címzetes igazgatója *Együtt, hatékonyan* címmel az egyesített MOKKA-ODR adatbázis új szolgáltatás-rendszeréről tartott előadást.

A nemzeti könyvtár 227 millió forintot nyert TÁMOP pályázatával. Három, az országos könyvtári rendszer működésére jelentős hatással bíró feladatcsoportot kíván megvalósítani: 1. MOKKA-ODR egyesítés, közös katalógusfejlesztés; 2. az OSZK rendszerének feltöltése retrospektív adatokkal (már folyik); 3. a Könyvtári Intézet országos oktatási feladatai. Az OSZK-MOKKA fejlesztés az OSZK, a DEENK és a Szegei Tudományegyetem együttműködésével, a veszprémi (a Pannon Egyetem elektronikus

dokumentumküldő rendszere) és a miskolci (MATARKA-EPA-HUMANUS fejlesztés és digitális cikkarchívum) fejlesztésekkel összehangoltan hatékonyabb és erőteljesebb, az esélyegyenlőséget is megteremtő fejlesztést tesz lehetővé.

A nemzeti közös katalógus az egy helyen begyűjtött ODR-adatok sokszínű szolgáltatását jelenti. A DEENK az ODR szolgáltatásáért felel, amit tükörszervere gyorsít fel, az SZTE a fejlesztések háttéradatbázisa. Az élő kapcsolat más archívumokkal (pl. kapcsolódás helyi adatbázisokhoz, együttműködés bibliográfiai és egyéb adatbázisokkal, tartalmak bekapcsolása), valamint más szolgáltató rendszerekkel, az oda-vissza adatsere, garantálja a jól működő szolgáltatást.

A könyvtár- és olvasóközeli MOKKA fejlesztését az év elején egy szakértői csoport átfogó javaslatai és korábbi felmérések eredményei alapján készítették elő. Az áttekinthetőséget segítette az összegyűjtött információk, résztanulmányok, videokonferenciák stb. közös oldala. A tervezett ütemezés több ok miatt (közbeszerzés változása, lassú kommunikáció stb.) csúszott. Az e-Corvina Informatikai Szolgáltató Kft. és a Monguz Informatótechnológiai Kft. konzorciuma (alvállalkozó az MTA SZTAKI) nyerte meg az IQSys Zrt.-vel szemben. Az átütemezés szerint a teljes fejlesztéssel novemberől februárig kell elkészülniük, de keresik a hosszabbítás lehetőségét.

A Köztaurusz fejlesztése kapcsolódik a MOKKA-éhoz, így rugalmasabb és könnyebb lesz az integráció nemcsak a MOKKA-val, hanem más rendszerekkel is.

Kapus Erika, az MTA Könyvtára tájékoztató könyvtárosa *EOD – Régi könyvek új köntösben* címmel az MTA EOD („e-books on demand”, azaz „e-könyvek megrendelésre”) szolgáltatását, az ODR-szolgáltatás kiegészítő alternatíváját mutatta be. A digitalizálás igény szerint, olvasói megrendelésre történik, a végeredmény egy PDF-fájl, melynek teljes szövege kereshető, másolható, beszűrhető, kinyomtatható, és tartalmazza az eredetiben előforduló bejegyzéseket, jelöléseket, széljegyzeteket.

Az Európai Unió kezdeményezésére 12 ország 25 könyvtára szolgáltat ily módon.

Magyarországon az MTA és az OSZK az első, amelyik kínálja. A Google Books-szal szemben az EOD előnye abban rejlik, hogy ez esetben az olvasó személyes tulajdonába kerül a mű. A művek online lekereshetők az EOD-katalógusból. Lehetőség van kiszűrni azokat, amelyek eleve megrendelhetők (nem vonatkozik rájuk a szerzői jog). Kereső kifejezésnek bármi megadható. A kiválasztott e-könyv becsült ára látható. (Egyes olvasói célcsoportok, beiratkozottak kedvezményt kapnak.) Kiválasztható a formátum (letölthető fájl, CD, DVD, nyomtatott reprint, e-könyv), hogy az olvasó postázva vagy személyesen kívánja-e átvenni. A szolgáltatás regisztrációhoz és a felhasználási feltételek elfogadásához kötött. A rendelés megérkezésétől automata üzenetet, probléma esetén értesítést kap a megrendelő. A felületen a digitalizálás menete, a megrendelés állapota nyomon követhető. Többféle fizetési mód közül lehet választani, fizetés után előzék-lapokkal stb. együtt átvehető a mű.

A könyvtár az elkészült EOD e-könyveket integrálhatja saját elektronikus gyűjteményébe.

Fátrai Erzsébet arra emlékezett, hogyan jutott eszébe, mi sarkallta arra, hogy tíz évvel ezelőtt, majd 2009-ig évről évre megszervezze az ODR konferenciát. Ennek oka a motiváció, a célorientáltság és az a meggyőződés volt, hogy érdemes összehívni a „könyvtárköziseket”.

A motiváció adott volt: a kilencvenes években megváltozott technikai környezet új lehetőségeket (számítógépek, e-mailben közvetlenül küldhető kérések) és új problémákat jelentett, melyekre megoldást kellett keresni. A kíváncsiság: hogy néznek ki a kollégák, igény a személyes találkozásra, ők miképpen végzik a könyvtárközi szolgáltatást, milyen problémáikkal küszködnek. A kihívás: a szolgáltatás továbbgondolásához vállalni kellett a feladatot, és végül 1998-ban megkezdte működését az ODR, minisztériumi támogatással, gyűjteményfejlesztéssel. Lehetőség volt a technikai, informatikai és kommunikációs feltételek javítására. 2001-ben teljes körű helyszíni vizsgálat történt a József Attila Megyei Könyvtárban. A kérdések és a statisztikai problémák miatt fantáziámozgató volt, hogy találkozzon ez ügyben a szakma. A cél az együttműködés szándékának erősítése (derűvel, barátságosan együtt dolgozó, jó csapat alakuljon ki), a jogszabályok megismerése, az esélyegyenlőség javítása (szabad hozzáférés biztosítása elsősorban a kistelepüléseken élőknek), valamint a fejlesztések és újítások követése (ODR, ARIEL, ODR-MOKKA összevonás problémái) volt. A konferenciák jó lehetőséget kínáltak egy-egy nagyobb, fontosabb gyűjtőkörű könyvtár bemutatására is.

Ezek alapján a téma évről évre adta magát. A jogi háttér, az ODR, a DEENK és a szombathelyiek bemutatkozása 2001-ben. Az egyházi könyvtárak szerepe, a THECA és az ARIEL bemutatója 2002-ben. Az öt éves ODR fejlesztési stratégiái, vidéki esélyegyenlőség, új keresési lehetőségek (*Koltay Klára*), a nem nyomtatott dokumentumok szolgáltatása, ennek kapcsán a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár zenei gyűjteménye és a székesfehérvári megyei könyvtár bemutatkozása 2003-ban. 2004-ben (újabb helyszíni vizsgálat történt a József Attila

Megyei Könyvtárban) a gyorsaság volt a legfontosabb követelmény. A szolgáltatott dokumentumok száma nőtt, a beérkező, de nem kielégített kérések mennyisége csökkent. A vizsgálat, az újraindult MOKKA-fejlesztés (*Bakonyi Géza*), a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés adta a témát. 2005-ben az ODR és a KSZR (Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer – vidéken élők ellátása) lehetőségeiről, a postaköltség problematikájáról, újra az ARIEL-ről, a szolgáltató könyvtárak igénybevételéről, eredményeiről (*Hölgyesi Györgyi*) esett szó. 2006-ban a digitalizált dokumentumok kerültek terítékre. Bánkeszi Katalin akkor még a NAVA és a Neumann-ház adatbázisait mutatta be, *Dávid Boglárka* az elektronikus dokumentum-szolgáltatásról tartott előadást, és az analitikus adatbázis létrejötte okán bemutatkozott a tatabányai megyei könyvtár. 2007-ben az új és tervezett lehetőségek kerültek megvitatásra. Lassúvá vált az ODR szervere, átmeneti megoldások születtek, hallottunk az összeolvasztási kísérletről. Bemutatkozott az Országos Idegennyelvű Könyvtár. 2008-ban itt volt Bánkeszi Katalin, és a MOKKA fejlesztéséről tartott előadást. Megjelentek a fejlesztők is. Téma volt a First Search. Zalaegerszeg mutatkozott be, és először jöttek a határon túlról is. 2009-ben a TÁMOP-os fejlesztési lehetőségekről, az ODR-rel és az ARIEL-lel kapcsolatos határon túli tapasztalatok kérdőíves felmérésének eredményeiről, a KSH Könyvtár szolgáltatásairól, a Könyvtári Intézet elektronikus dokumentumküldésre vonatkozó vizsgálatáról szóltak az előadások. Mindig fontosak voltak a délutánok, amikor egy-egy könyvtár bemutatkozhatott, vagy a kollégák egymással beszélhették meg a problémákat. Előadásának zárógondolata: „Ez egy sikertörténet.” Reméljük, így érzik és gondolják a résztvevők is!

Köszönet az előadóknak, a hazai és a határon túli vendégeinknek! Külön köszönet illeti Fátrai Erzsébetet, aki elindította a konferenciasorozatot. Utódként szeretném e hagyományt továbbfolytatni.

A konferencián készült videofelvétel a megyei könyvtár megújult honlapján (www.jamk.hu) megtekinthető. ■